

Lời nói đầu

Trong bài diễn văn đọc trước Viện Hàn Lâm Pháp năm 1753, lời phát biểu của nhà văn Pháp Buffon đã đi vào lịch sử: “*Le style, c’est l’homme*” và câu Phạm Quỳnh dịch ra tiếng Việt: “*Văn tức là người*” đã trở thành danh ngôn. Đó cũng chính là sự cô đọng súc tích nhất về nội dung, quan điểm, cách thức của một bộ sách chân dung văn học.

Bạn văn Bạn mình, tập hợp những cuốn sách chân dung văn học đặc sắc nhất của các nhà văn, nhà thơ, họa sĩ nổi tiếng viết về những người bạn, cũng là những văn nghệ sĩ tài ba, qua đó, giúp độc giả cảm nhận gần gũi hơn về tác phẩm, tác giả và cung cấp những tư liệu dồi dào, chân thực về lịch sử văn chương...

Với **Bạn văn Bạn mình**, bạn sẽ thấy mảng chân dung - phê bình văn học không hề khô khan mà ngược lại rất hấp dẫn và với nhiều tác phẩm hay, giá trị, đã làm nên tên tuổi các tác giả. Ở đó, chân dung các văn nghệ sĩ được khắc họa rõ nét, với nhiều góc nhìn, nhiều khía cạnh, bật lên đặc điểm khác biệt trong hình dung và tâm tính mỗi người.

Bên cạnh một số thông tin tiểu sử, thủ bút, chữ ký, bạn đọc sẽ được nghe kể về những kỷ niệm vui buồn, tình bạn tình yêu, cá tính và thói quen đọc đáo của các nhà thơ, nhà văn, sẽ

khám phá ra nhiều điều mới mẻ về các thi văn tài. Chẳng hạn, nhắc tới Tản Đà, ai cũng biết ông luôn được kính trọng về nhân cách và tài thơ phú, nhưng nếu được chứng kiến bữa rượu do tay nhà thơ chuẩn bị thì bạn sẽ hiểu vì sao anh em văn nghệ sĩ nể phục tài sành và kỹ trong ẩm thực của ông. Hay bạn có biết nhà văn Nguyễn Tuân là một trong những diễn viên Việt Nam đầu tiên ra nước ngoài đóng phim? Tiểu thuyết “Tắt đèn” được đặt tựa và viết theo lời thách đố của những người bạn văn ra sao? Câu chuyện ngoài đời của Nguyễn Nhược Pháp với cô gái “đi chùa Hương” thú vị thế nào? Còn chuyện Vũ Trọng Phụng viết ra kiệt tác “Số Đỏ” mà không hề chuẩn bị trước, tới hẹn phải nộp bài cho báo ông mới ngồi vào bàn viết và hỏi bạn bè: “Kỳ trước tớ viết đến đâu rồi nhỉ?”...

Những tập chân dung văn học chúng tôi tuyển chọn trong **Bạn văn Bạn mình**, đều là những tác phẩm đặc sắc, thể hiện “cái tôi” độc đáo riêng biệt của mỗi tác giả. Vì thế, ở mỗi cuốn sách, bạn đọc không chỉ thấy được chân dung các văn nghệ sĩ được nhắc đến mà còn hình dung khá rõ chân dung của chính người viết.

Qua *Văn thi sĩ tiền chiến*, sẽ thấy một nhà thơ Nguyễn Vỹ điều độ, quy củ, nghiêm ngặt trong công việc nhưng lại không thích nằm yên trong khuôn sáo cũ mòn mà luôn tìm tòi hình thức diễn tả mới lạ khi sáng tác. Người mới gặp sơ sẽ thấy Nguyễn Vỹ hơi lạnh lùng, kiêu ngạo, nhưng với bạn bè thân thiết, ông lại rất chân tình.

Với *Chân dung văn học*, nhà văn Nguyễn Tuân vẫn luôn là cây bút hết mực tài hoa, trân trọng chữ nghĩa. Ông thường vận dụng con mắt tinh tường về cả điện ảnh, hội họa, sân khấu, âm nhạc... để quan sát, cảm thụ văn chương và đưa ra những nhận xét độc đáo, tế nhị về tác phẩm, tác giả. Cách thưởng văn của ông như nhâm nhi thưởng “*Chén trà sương*” và tinh tế phát hiện ra một phần tư vỏ trấu bị lẫn trong ấm trà ngon.

Còn *Bạn văn*, chỉ qua vài dòng diễn tả cử chỉ hay câu nói của miệng: “*tổók lắm tổók lắm*”, “*âu châu*”, “*may chi nỏ*”... là

độc giả đã thấy được “chất” của một văn nghệ sĩ nào đó, và những người trong giới thì phải bật cười ha ha khi nhận ra đặc điểm của người bạn văn qua giọng kể rất hài hước tếu táo mà... thắm của nhà văn Nguyễn Quang Lập.

Trong bộ **Bạn văn Bạn mình**, với tác phẩm của các tác giả đã qua đời, chúng tôi xuất bản theo bản in lần đầu, có chỉnh sửa theo quy tắc chính tả hiện hành. Riêng tập *Phê bình và cáo luận* của tác giả Thiếu Sơn, chúng tôi giữ nguyên chính tả bản in lần đầu (năm 1933). Bởi đây là cuốn sách phê bình văn học đầu tiên viết bằng chữ quốc ngữ và Thiếu Sơn được coi là một trong những người mở đầu cho nền phê bình văn học nước nhà, việc giữ nguyên có dụng ý để bạn đọc hình dung sự biến đổi và phát triển của chữ quốc ngữ từ bấy đến nay.

Phê bình và cáo luận còn một số yếu tố “mở đầu” nữa, chẳng hạn, tác giả bình hai tác phẩm được cho là tiểu thuyết đầu tiên của văn học Việt Nam hiện đại: *Quả dưa đỏ* và *Tố Tâm*. Và mặc dù là cuốn sách “mở đầu”, nhưng những vấn đề Thiếu Sơn đưa ra, nay vẫn còn tính thời sự.

Trong **Bạn văn Bạn mình**, có những bản thảo đã trở nên quý hiếm, rất khó tìm kiếm, như tập *“Hồ Xuân Hương”* của Lan Khai do Minh Phương xuất bản năm 1941, gần như không còn tìm thấy. Vì vậy, để có được tư liệu làm bộ sách, chúng tôi phải nhờ tới sự giúp đỡ nhiệt tình của gia đình các tác giả, các nhà sưu tầm sách Nguyễn Ngọc Hoài Nam, Yên Ba, Nguyễn Thế Bách, Nam Lâm, Bảo Thu... và một số nhà nghiên cứu phê bình văn học. Ngoài ra, các văn nghệ sĩ và những bạn bè đồng nghiệp đã giúp đỡ chúng tôi rất nhiều trong việc tìm và liên hệ với gia đình tác giả. Chúng tôi xin trân trọng cảm ơn!

Những quan điểm nhận định được các tác giả đưa ra là quan điểm riêng của mỗi người. Với tinh thần tôn trọng cảm tưởng riêng của mỗi tác giả, hy vọng bộ sách giúp bạn đọc hình dung được bao quát hơn các khuynh hướng văn học của một thời kỳ.

Một số thói quen trong sinh hoạt ngày xưa của các văn nghệ sĩ có thể đã trở nên khác lạ với cuộc sống ngày nay, đó là dấu ấn của thời dĩ vãng. Và với mục đích tái hiện chân dung văn học một cách chính xác, chân thực nhất, rất mong chúng ta, thế hệ những người đi sau, không lấy đó để đánh giá hay phán xét theo tiêu chuẩn của nếp sống hiện tại.

Trong khuôn khổ bộ sách, chúng tôi chưa thể tuyển chọn hết những tác phẩm hay. Và trong một đôi cuốn chúng tôi cũng không thể in trọn vẹn tác phẩm. Vậy rất mong sự lượng thứ của các tác giả, gia đình tác giả và sự cảm thông sâu sắc của độc giả. Nếu có điều gì sai sót, chúng tôi rất mong nhận được sự đóng góp tích cực của các bạn.

NGƯỜI BIÊN TẬP

Chân dung văn học của Vũ Bằng

VĂN GIÁ

Sinh sống tại đô thị Sài Gòn suốt từ cuối 1954 cho đến lúc lìa đời (1984), Vũ Bằng bị một nỗi khốn khổ luôn đeo bám, làm tình làm tội ông, đó là nỗi nhớ về miền Bắc, về Hà Nội, nơi ông sinh ra và lớn lên, nơi ông đã trải qua quá nửa đời người sống và viết... Ông đã khái quát toàn bộ trạng thái tinh thần nửa sau cuộc đời mình bằng một tiêu ngữ: "**Thương nhớ mười hai** - nhan đề của một cuốn hồi ký được xem là đỉnh cao trong sự nghiệp văn học của ông...

Thương nhớ, đó chính là trạng thái tâm hồn đã trở thành một thôi thúc mang tính quyết định khiến Vũ Bằng tìm đến thể loại hồi ký, hồi ức văn học. Ông đã kéo nỗi nhớ thương thê thiết ấy đi qua nhiều tác phẩm, rót đầy vào mỗi trang viết, rỏ thấm vào từng con chữ. Ông đã liên tục cho ra đời nhiều tác phẩm thuộc thể loại hồi ký, hoặc mang tính chất hồi ký khác nhau trải dài suốt từ những năm sáu mươi đến những năm bảy ba, bảy tư của thế kỷ XX vừa qua. Trong số đó, có một loạt các bài viết lẻ tẻ tồn tại như những **Chân dung văn học** viết về những bạn văn một thuở với ông, kể còn người mất, kể Bắc người Nam. Đó là những gương mặt lớn của nền văn học Việt Nam hiện đại như

Ngô Tất Tố, Vũ Trọng Phụng, Nguyễn Tuân, Nam Cao, Nguyễn Bình, Tô Hoài... Những tác phẩm này đặc biệt quý và có giá trị nhiều mặt mà muốn hiểu được nhất thiết phải đặt chúng vào trong toàn bộ các tác phẩm hồi ký, hồi ức của Vũ Bằng.

Những chân dung văn học được viết từ những hồi ức tập trung vào từng đối tượng cụ thể khác nhau, đó là những văn nghệ sĩ cùng thời - những chân dung trong trí nhớ. Khác với loại chân dung của một số tác giả khác viết về những người đang sống cùng thời, lại ở trong cùng một không gian địa lý với nhau, cùng sinh hoạt trong một nền văn học thuần nhất được gọi là *chân dung trực họa*, thì chân dung của Vũ Bằng tuy viết về những người cùng thời với ông, nhưng đa số là họ đã khuất, hoặc nếu còn thì cũng sống trong sự cách biệt hoàn toàn giữa hai miền Nam Bắc, tất yếu phải là *Chân dung hồi ký*...

Với riêng Vũ Bằng, ông quan niệm *nhà văn cũng là con người*, mà đã là con người thì bất kỳ ai cũng đều có mặt tốt mặt xấu, cái hay cái dở, "Người ta có phải là thánh đâu mà hoàn toàn" (*Phong Di Vũ Đình Long, ông tiên trong động Tân Dân*), và nhất là những người "có tài thì có tật" như một lẽ tiền định, phổ biến, ắt phải thế, như thể Trời chẳng cho không ai một cái gì trọn vẹn bao giờ (*Nguyễn Tuân: đứa con nuông của Thiên Thần và Ác Quỷ; Cái tài, cái tật của Vũ Trọng Phụng; Chữ tài, chữ tật của Tản Đà...*). Chính từ một cách nhìn về nhà văn như vậy, lại được nhấn đậm thêm bằng một *cái nhìn bè bạn*, nên các chân dung hiện ra như những "người thường" (chữ dùng của ông trong bài *Tưởng nhớ một bậc thầy: Quan Thành Nguyễn Văn Vĩnh*)⁽¹⁾, với những chi tiết sinh hoạt đời thường. Là người thường, nên các nhà văn nghệ sĩ cũng phải sống trong những quan hệ thông thường của đời sống thường ngày: với gia đình cha mẹ vợ con, với giới ông chủ và các nhà cầm quyền, với bạn bè trong và ngoài giới, với gánh nặng áo cơm... Các quan hệ ấy

(1) Vũ Bằng viết: "Nhưng Nguyễn Văn Vĩnh chỉ là một người thường". (NBS - Từ đây, những chú thích của tác giả Vũ Bằng sẽ được giữ nguyên, chú thích của người biên soạn ghi: NBS, của người biên tập ghi: BT).